

ДЕСЯТЬ БІД УКРАЇНСЬКОЇ УНІВЕРСИТЕТСЬКОЇ ОСВІТИ

Україна вступила в п'ятирічку оптимізації вищої освіти за кошти Світового банку

1 вересня починається новий навчальний рік. У цей час звичай головно увага приділяється шкільній освіті. Але це свято також і для сотень вишів, які радо зустрінуть у цей день понад 1,2 млн студентів. Торік Міністерство освіти і науки запропонувало проєкт Стратегії розвитку вищої освіти в Україні на 2021–2031 роки. Однак він і нині там. Проєкт не ухвалений, громадське обговорення засипало його купою зауважень. Час іде і нічого не змінюється.

Стан української вищої освіти засвідчують десять умовних бід:

- вкрай низький рівень довіри суспільства,
- стійка корупційна репутація,
- неефективне управління,
- знецінення персональної відповідальності посадовців,
- імітаційні освітні програми,
- низькоякісні освітні послуги,
- цілеспрямована кадрова демотивація та деморалізація,
- марнування бюджетних коштів,
- підміна курсу на європейську інтеграцію,
- злочинні схеми з іноземними студентами.

Біда 1. Суспільна недовіра

Українські університети не належать до соціальних інститутів, вартих довіри суспільства. Репутаційно вони загрузли в корупції як «фабрики дипломів» і «конвеєри фейкових науковців».

Соціологічне дослідження Центру Разумкова у грудні 2020 року показало, що, на думку лише 8% опитаних, становище освіти загалом в Україні протягом року покращилося, погіршилося – 51%.

У липні цього року Київський міжнародний інститут соціології повідомив, що тільки 6,4% громадян відносять поліпшення системи освіти до найголовніших проблем.

Український університет у масовій уяві – соціальна мережа, а не знання чи практичні навички з обраної професії. Інші дослідження свідчать: вищу освіту українці сприймають як знайомства та зв'язки на майбутнє (61% респондентів). Лише 30% з них чітко націлені навчатися в Україні.

Біда 2. Корупційна репутація

Перед Першovesеснем, 26 серпня, уряд затвердив «Порядок скасування рішення про присудження ступеня вищої освіти та присвоєння відповідної кваліфікації» – молодший бакалавр, бакалавр, магістр – за порушення академічної доброчесності.

А от на затвердження «Порядку скасування рішення спеціалізованої вченої ради про присудження наукового ступеня» урядові не вистачає сили духу. Антиплагіатна кампанія на цьому місці захлинулася.

Можливо, через те, що, наприклад, з 2018 року захистити дисертації, перебуваючи на високих посадах, встигли 26 народних депутатів, два міністри, два голови дер-

жавних служб, сім заступників міністрів, чотири міських голови, 23 голови судів, 230 суддів, 101 прокурор, сотні інших чиновників.

У серпні цього року оголошено про захист кандидатських дисертацій з юридичних наук 38 особами, 20 з яких теж не мають стосунку до сфери освіти та науки, як-от: 15 суддів.

Біда 3. Неефективне управління

З огляду на загрозливе становище Світовий банк нещодавно надав урядові кредит \$200 млн на проєкт «Удосконалення вищої освіти в Україні заради результатів» – покращення ефективності, якості, прозорості. До 2026-го Міністерство освіти і науки має скоротити мережу закладів вищої освіти, як завелику та неефективну. По суті, запланована п'ятирічка оптимізації. Скільки вишів залишиться, невідомо. Є лише попередні припущення. Зі 140 підпорядкованих Міністерству освіти і науки достатньо 80-85 або ледь не вдвічі менше. Так заявив міністр Сергій Шкарлет.

Велике питання: як міністерство управляє своїми університетами, коли його представники навіть не входять у наглядові ради цих закладів? Часто в університетах панує інституційна безконтрольність і всевладдя феодального типу. Тепер зверхники в Києві прагнуть укрупнити заклади подібно до колгоспів, які об'єднували в щоразу більші аж до розвалу СРСР.

Міністерство освіти і науки на звернення про грубі порушення університетських очільників стабільно відповідає трафаретними відписками, просто ховає голову в пісок.

Резонансний приклад. Центр тестування при Міністерстві охорони здоров'я України на початку червня цього року викрив шахрайську схему в Ужгородському національному університеті, де складала іспит «Крок 2» (аналог ЗНО) 120 стоматологів випускного курсу. 35 з них, або майже третина, скористалася послугами такого ж числа підставних осіб. І заплатили, як зазначив заступник директора вказаного центру Костянтин Рибачук, у середньому кожен по \$2,5 тис.

Тижнем раніше в тому ж університеті керівництво спробувало зірвати той же іспит для понад ста іноземних студентів несподіваною вакцинацією.

Офіційної реакції Міністерства освіти і науки досі годі знайти.

Біда 4. Зниження відповідальності ректора

Послідовним є курс на зниження персональної відповідальності ректорів. Під гаслами автономії, зокрема фінансової, засновник і власник більшості університетів – Міністерство освіти і науки – втратив інтерес до них в усьому, крім розподілу державних коштів.

Як відомо, діяльність Державної служби якості освіти України спрямовується міністром освіти і науки. Вона перевіряє заклади вищої освіти та складає акти про дотримання ними законодавства. Детально описує чис-

ленні порушення та подає міністрові циркуляри на реагування.

Кого з ректорів притягнуто до дисциплінарної відповідальності? Міністр не видав жодного наказу, не провів жодної пресконференції за результатами тих перевірок.

Біда 5. Програмна імітація

Бичем вищої освіти є невідповідність програм підготовки бакалаврів, магістрів, докторів філософії вимогам роботодавців, простіше кажучи, професійним стандартам. До того ж Міністерство освіти і науки недбало підготувало «Професійний стандарт на групу професій «Викладачі закладів вищої освіти», що затверджений у березні цього року.

Навіть поняттєво він програє та суперечить схожому, але досконалішому «Професійному стандарту за професіями «Вчитель початкових класів закладу загальної середньої освіти», «Вчитель закладу загальної середньої освіти», «Вчитель з початкової освіти (з дипломом молодшого спеціаліста)» (грудень 2020 року). Ідеться про основу – трудові функції, загальні та професійні компетентності.

Біда 6. Низькоякісні послуги

Наскільки адекватні освітні програми, за якими в університетах навчають на бакалавраті та магістратурі певним професіям?

Чи не викладають зі стелі взяті дисципліни, непотрібні для професійної діяльності? Що можуть навчити, приміром, майбутнього вчителя викладачі, котрі не працювали та не працюють учителями?

Національне агентство із забезпечення якості вищої освіти, даруйте за повтор, теж «фабрика» і «конвеєр», наче включене в призабуте соціалістичне змагання. У 2019–2020 роках агентство з його вартісними послугами розглянуло 1400 освітніх програм. Скільком відмовило в акредитації? 2% з них або 33 програмам. Усього лиш.

Біда 7. Кадрова демотивація

Конкурентної демократичної системи стримувань і противаг між ректором (ректором), вченою радою, наглядовою радою в українських університетах просто нема. Фактично ректор формує ті колегіальні органи на клановий розсуд.

Назріли зміни до закону про вищу освіту: вчену раду з не дорадчими, а реальними контрольними функціями повинні складати винятково виборні представники. Причому незалежні від чинної адміністрації – не ректор, про-ректори, декани, працівники ректорату.

Адміністратори повинні персонально звітувати, як саме виконують службові обов'язки, забезпечили якість освітніх послуг і належні умови праці. Нині річний звіт ректора – статистична збірка про чужі здобутки – всього колективу «під мудрим керівництвом вождя».

Замість залучення до викладацької праці визнаних усіма практиків, найкращих у професії зазвичай за сумісництвом оплачуються державним коштом різного роду начальницькі «мертві душі».

Таке демотивує та деморалізує. Отож у 2010–2020 роках число аспірантів в Україні скоротилося майже на чверть і складає 26 тисяч осіб.

Біда 8. Виклична марнотратність

Державна аудиторська служба постійно виявляє в університетах незаконні, нецільові та неефективні витрати на величезні суми. «Найневинніші» з них вимірюються мільйонами гривень, приміром, оплата середнього заробітку за час вимушеного прогулу та затримки виконання рішень суду про поновлення на роботі.

Безкарно сотні мільйонів бюджетних гривень, наданих університетам, осідають у кишнях корупційною даниною.

А Міністерство освіти і науки? Розподіляє далі кошти за відірваними від реалій формулами.

Візьмемо останній розподіл видатків державного бюджету між 147 закладами на підготовку здобувачів вищої освіти на умовах державного замовлення. Мова про наказ міністерства №908 від 13 серпня цього року.

Правіше від колонки з обсягом фінансування конкретних закладів зазначено сім критеріїв. Перший – «Комплексний показник діяльності закладів вищої освіти».

Пильно шукаємо у вільному доступі та не знаходимо того ранжування. Як і решту «прозорих рейтингів» за контингентом здобувачів освіти, масштабом діяльності, міжнародним визнанням, регіональною підтримкою, науковою діяльністю, працевлаштуванням випускників.

А от чому не вказали вартість підготовки за державним замовленням за рік одного здобувача за певною групою професій?

По суті, успішні вступники в змагальних умовах виграють найперше державну стипендію на оплату за навчання, а дехто й додатково стипендію за успіхи в навчанні. Це особисті досягнення.

Такий здобувач мусить мати право самостійно обрати та безпроблемно змінити заклад, який не виправдав очікувань. І передати державні видатки на свою подальшу професійну підготовку кращому університету.

Це варто втілити. Бо Україна виховує вільних громадян у вільній країні.

Біда 9. Азійський розворот

На заваді європейській інтеграції України в освітній сфері низька якість послуг, колосальне марнотратство і фактична відмова від Європейського простору вищої освіти.

Спостерігаємо діаметральний геополітичний розворот – на схід. Чим виправдали вартісний за кошторисом візит української делегації в складі 80 ректорів на чолі міністром освіти і науки в Таджикистан у березні цього року? Тим, що в Україні навчається аж 134 таджицьких студентів?

Результат – обтічний меморандум про співпрацю між одним українським і двома таджицькими університетами.

Університети світу, які чогось варті, результативно взаємодіють без отого чиновницького паломництва радянського стибу.

Біда 10. Схеми на студентах-іноземцях

Міністерство освіти і науки включилось у транснаціональний трафік нелегальної міграції. Керівництво українських університетів прагне зиску від іноземних студентів з Азії та Африки. Їх набирають без належної мовної та загальносередньоосвітньої підготовки, без міжнародних сертифікатів і вступних іспитів за взірцями розвинутих країн. Багато з них і не збирається навчатися.

Варто перечитати репортажі про затриманих нелегалів-студентів на кордонах України та проаналізувати дотичну статистику, заглянувши в Єдиний державний реєстр судових рішень. Там тисячі свіжих проваджень про незаконне перетинання державного кордону, шахрайство посередників-рекрутерів, корупційні обробки тощо. Ця гостра проблема заслуговує окремої розмови.

Держава не може абияк проводити освітню політику в країні з високим потенціалом. Вочевидь, Світовий банк надав Україні згаданий кредит не для того, щоби тихцем «освоїти» кошти, не чіпаючи «фабрик» дипломів про вищу освіту та «конвеєрів» наукових ступенів...

Роман ОФІЦІНСЬКИЙ,
доктор історичних наук

«Главком»